

- А 43**   **Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції “Тринадцяті осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 14–15 листопада 2014 року): [у 3-х част.]. – Частина перша. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2014. – 174 с.**

ISBN 978-617-7169-14-6 (повне збір.)
ISBN 978-617-7169-15-3 (частина I)

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були подані на Міжнародну наукову конференцію “Тринадцяті осінні юридичні читання”, що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 14–15 листопада 2014 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: “Теорія та історія держави і права”, “Історія політичних і правових вчень”, “Філософія права”, “Цивільне право”, “Сімейне право”, “Міжнародне приватне право”, “Комерційне право”, “Цивільний, господарський та адміністративний процес”.

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції “Тринадцяті осінні юридичні читання” не завжди поділяє думку учасників конференції.

У збірнику максимально точно збережені орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 34
ББК 67.0

ISBN 978-617-7169-14-6 (повне збір.)
ISBN 978-617-7169-15-3 (частина I)

© Колектив авторів, 2014
© Хмельницький університет
управління та права, 2014

ДО ПИТАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Люстрація: поняття та базові принципи. Термін «люстрація» (*lustratio*) у своєму первинному значенні в греко-римській міфології означав ритуали очищення від моральної скверни [1, с. 45]. На думку вітчизняного юриста В. Андреевського, люстрація – це низка політичних і юридичних заходів, метою яких є ліквідація наслідків попереднього, ворожого до людини і народу, режиму. Люстрація відбувається при повній зміні політичної системи суспільства [2]. Люстрація містить два основні компоненти або, за словами німецького професора С. Карштедта, «два типи публічного провадження»: *по-перше*, це кримінальне переслідування представників еліти та посадових осіб органів влади, що становили вище керівництво у системі державного управління минулого режиму, і, *по-друге*, це процедури масових розслідувань щодо тих, хто добровільно співпрацював із минулим режимом, членів партії або службовців державних організацій (наприклад, поліції, служби безпеки) середнього та нижчого рангів у бюрократичній ієрархії [3, с. 16].

Експерти Ради Європи, які аналізували проєкт Закону України «Про відновлення довіри до судової системи України», у висновку від 24 березня 2014 р. наголошують на тому, що люстрація передбачає стабільну ситуацію після конфліктної ситуації, але в Україні відчувається продовження політичної напруженості, а тому не можна не враховувати ризику превалювання елементів політичного характеру закону над юридичними [4]. При розробленні її упровадженні процедури люстрації слід мати на увазі, що люстрація – це різновид юридичної відповідальності. Водночас вона містить елементи відповідальності політичної, наявність яких має урівноважувати ретельно розроблені процедурні регламенти люстрації, що мають відповідати засадам належної правової процедури.

В Україні ідея проведення люстрації виникла на фоні тотальної суспільної недовіри органам кримінальної юстиції та громадянських протестів, які мали місце під час листопада 2013 – лютого 2014 рр. Результатом «Євромайдану» стала зміна фактична зміна політичного устрою країни та повне оновлення керівництва держави. Ініціаторами та активними учасниками люстрації стали представники громадських організацій. Метою люстраційних заходів в органах кримінальної юстиції має стати викорінення незаконних практик, що призводять до порушень прав людини і зменшення рівня корумпованості відповідних посадовців.

На нашу думку, вкрай важливо, щоб люстрація проводилася з урахуванням базових принципів інституту юридичної відповідальності. Це ідеї та приписи, закріплені в нормах права або вироблені практикою органів, уповноважених застосовувати заходи юридичної відповідальності, що відображають сутність та зміст цього інституту. Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити такі базові принципи юридичної відповідальності, як-от: *верховенство права та законність*; *справедливість* та її складники – *правова визначеність і пропорційність (спрівмірність)*; *гуманізм*, що проявляється у вимогах індивідуалізації покарання та його диференціації; *урахування базових засад правового статусу особи, яка притягається до відповідальності* (в разі, якщо йдеться про посадову особу органу державної влади); *забезпечення гарантій належної правової процедури для особи, яка притягається до відповідальності* (розумність строків провадження, його змагальність, презумпція невинуватості судді та ін.). Процедура притягнення має також враховувати засади *публічності та кофіденційності*. З одного боку, суспільство має знати про факти зловживань з боку посадовців, а з другого – має бути забезпечене право особи, яка притягається до відповідальності, на повагу до її приватного життя та репутації. Важливим принципом люстрації є те, що вона може діяти тільки обмежений період часу. Як справедливо підкреслюють С. Захаров та В. Яровський, люстрація також

не може бути використана при роботі людини в юридичних особах приватного права, професіях, громадських об'єднаннях, політичних партіях, підприємствах. Люстрацію може здійснювати виключно орган, що володіє відповідними гарантіями незалежності [5].

Люстрація: європейські стандарти. Відповідно до резолюції ПАРЄ № 1096 (1996) «Про заходи щодо позбавлення від спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем» будь-який процес люстрації та прийняті закони мають відповідати демократичному устрою держави й засадам верховенства права, адже їх метою повинне бути цілеспрямоване досягнення змін (пункти 12 і 13). Ця резолюція рекомендує, щоб учинені кримінальні діяння піддалися переслідуванню і покаранню відповідно до чинного кримінального кодексу (п. 7). Власне, люстрація має відповідати низці критеріїв. Зокрема, ця процедура відповідатиме принципам верховенства права, якщо її основною метою буде усунення загроз щодо основних прав і свобод людини і процесів демократизації. Помста не може бути метою люстрації. Також неприпустимими є політичні чи соціальні зловживання в результаті процесу люстрації (п. 12). Аналогічна позиція неодноразово висловлювалася Європейським судом з прав людини (рішення у справі «Матієк проти Польщі» від 24 квітня 2007 р., у справі «Фобек проти Польщі» від 17 липня 2007 р., у справі «Любох проти Польщі» від 15 січня 2008 р. та ін.).

Люстрація суддів або відновлення довіри до судової системи. 8 квітня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про відновлення довіри до влади в Україні». Цей Закон спрямований на утвердження в суспільстві верховенства права та законності, відновлення довіри до судової системи України, звільнення з посад осіб, які виносили рішення, спрямовані на обмеження конституційних прав і свобод громадян, у тому числі на участь у мирних зібраннях або у зв'язку з участю у мирних зібраннях, зниження рівня корупції у системі судів інгальної юрисдикції.

Закон визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції як тимчасового, посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості. Повноваження з проведення перевірки суддів надано Тимчасовій спеціальній комісії із перевірки суддів судів загальної юрисдикції, яка складається із 15 членів.

Зокрема, Законом передбачається, що перевірка суддів проводиться протягом одного року з моменту формування складу Тимчасової спеціальної комісії. При цьому заяви про проведення перевірки індивідуально визначеного судді (суддів) можуть бути подані до Тимчасової спеціальної комісії юридичними або фізичними особами протягом шести місяців з моменту опублікування у газеті «Голос України» повідомлення про її створення. Крім того, передбачається низка підстав, за якими суддя суду загальної юрисдикції підлягає перевірці. Ці підстави можна поділити на три групи. По-перше, це прийняття ним одноособово або у колегії суддів рішень про обмеження прав громадян на проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, обрання запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою в Україні, залишення їх без змін, продовження строку тримання під вартою, обвинувальних вироків щодо осіб, які були учасниками масових акцій протесту, у зв'язку з їх участю у таких акціях, а також накладення різноманітних адміністративних стягнень на таких осіб у період з 21 листопада 2013 р. до дня набрання чинності цим Законом. По-друге, перевірки проводитимуться у справах, пов'язаних із проведенням виборів до Верховної Ради України сьомого скликання, скасуванням їх результатів або позбавленням статусу народного депутата України особи, яка була обрана народним депутатом України до Верховної Ради України сьомого скликання (перевірка суддів проводиться за заявою особи, права або інтереси якої були порушені безпосередньо). По-третє, перевірки можливі також щодо суддів, які одноособово або у колегії суддів розглядали справу або ухвалили рішення з допущенням порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що підтвердив Європейський суд з прав людини.

За результатами перевірки суддів Тимчасова спеціальна комісія ухвалюватиме висновок, який має бути обгрунтованим і який оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої ради

юстиції. Висновок Комісії про порушення суддею присяги разом із матеріалами перевірки направляється Вищій раді юстиції для розгляду та прийняття нею відповідного рішення у строк не більше трьох місяців із дня надходження висновку у порядку, визначеному законом. Суддя має право на оскарження рішення Вищої ради юстиції у порядку, визначеному Кодексу адміністративного судочинства України. Висновок Комісії про порушення суддею присяги є обов'язковим для розгляду Вищою радою юстиції. Матеріали перевірки Комісії також можуть стати підставою для притягнення судді до дисциплінарної або кримінальної відповідальності. У разі наявності відповідних підстав Комісія спрямовує матеріали до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Генеральної прокуратури України. Якщо підстав для притягнення судді до відповідальності не виявлено, Комісія припиняє провадження.

Підсумовуючи викладене, варто зауважити про таке. Люстрація як особлива процедура відповідальності державних службовців містить як юридичні, так і політичні складники. Якщо мета і завдання люстрації мають, як правило, політичне забарвлення, то її процедурні аспекти мають узгоджуватися із загальними засадами належної правової процедури, такими як справедливність, презумпція невинуватості, індивідуалізація та пропорційність покарання, забезпечення права обвинуваченого на захист, а також права на оскарження рішення щодо притягнення особи до відповідальності.

Використані джерела:

1. *Henri Hubert & Marcel Mauss. Essai sur la nature et la fonction du sacrifice // Année sociologique. – 1899. – № 2. – P. 29-138.*
2. *Лавериненко І. Якщо неправильно проводити люстрацію, вона переростає в репресії / І. Лавериненко // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/dig4694.htm>. – Заголовок з екрану.*
3. *Karstedt S. Coming to Terms with the Past in Germany after 1945 and 1989: Public Judgments on Procedures and Justice / S. Karstedt. – Law and Policy. – 1998. – № 20. – P. 16.*
4. *Експертний висновок до проекту Закону України «Про відновлення довіри до судової системи України»: / Г. Рейснер, Л. Винтер, Дж. Мердок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/print/78632-ekspertnoe_zaklyuchenie_k_proektu_zakona_o_lyustracii_sudey_html. – Заголовок з екрану.*
5. *Захаров Є. Яворський В. Концепція проекту закону про люстрацію / Є. Захаров, В. Яворський [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1394476141>. – Заголовок з екрану.*

*Олійник Ірина Володимирівна,
викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького університету управління та права*

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ СТОЛИПІНСЬКОЇ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Сучасній українській суспільній свідомості стає все більш притаманним переконання у необхідності контролю громади над діями держави. Однією з умов подолання всевладності апарату є поява в країні критичної маси самостійних власників. Водночас, пересічного українського селянина не можна назвати палким прихильником приватної власності на землю, бо він давно не вірить у соціальну справедливість здійснюваних реформ. Зубожіння українського села є прямим наслідком невиваженої аграрної політики, внаслідок якої селяни, власники земельних ділянок, потрапили у цілковиту залежність від орендарів цих ділянок, потужних аграрних компаній. Чи не найцінніший фізичний ресурс України – її земля – нещадно експлуатується, а якість життя селян помітно не змінюється на краще. За таких обставин неабиякої